

ONA TILI DARSLARIDA SCAFFOLDING METODINI FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Bazarbayeva Ulbolsin Bazarbay kizi

70110501 - “Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang’ich ta’lim)” mutaxassisligi 2 - bosqich magistranti.

Nukus davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Annotatsiya: Maqolada boshlang’ich sinflarda o‘qitishning eng samarali usullaridan biri bo‘lgan “Skaffolding” metodini dars jarayonida qo‘llash va uning qanchalik samaradorligi haqida bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Skaffolding, metod, boshlang’ich sinf, texnika, ona tili, ko‘nikma, bilim.

ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДА СКАФФOLDING НА УРОКАХ РОДНОГО ЯЗЫКА

Базарбаева Улбосын Базарбай кызы

70110501 - Магистрант 2 - курса по специальности «Теория и методика образования и воспитания (Начальное образование)»

*Нукусский государственный педагогический институт,
Узбекистан*

Аннотация: В статье рассказывается о применении в процессе урока одного из самых эффективных методов обучения в начальных классах - метода “Скаффолдинг”.

Ключевые слова: Скаффолдинг, метод, начальный класс, техника, родной язык, навыки, знания.

THE IMPORTANCE OF USING THE SCAFFOLDING METHOD IN THE LESSONS OF THE NATIVE LANGUAGE

Bazarbayeva Ulbolsin Bazarbay kizi

70110501 - Master’s student of the 2nd year in the specialty of “Theory and Methods of Education and Upbringing (Primary Education)” Nukus State Pedagogical Institute, Uzbekistan

Annotation: The article describes the application of one of the most effective teaching methods in primary school - the method of “Skaffolding” in the course of the lesson.

Keywords: Skaffolding, method, elementary education, technique, native language, skills, knowledge.

Bugungi yangi O‘zbekistonda ta’lim sohasida yuz berayotgan

o'zgarishlardan, yoshlarga yaratilgan imkoniyatlardan unumli foydalana olish, chet el tajribalarini o'rganish va uni amaliyotga joriy etish, ilim-fan sohasini yanada rivojlantirish kabi ahamiyatli vazifalar bugungi kunning dolzarb muommolariga aylanmoqda. Shuningdek, maktablardagi ta'lim tizimini yangilash, bugungi kun talablariga javob beradigan innovacion darslik yaratish, yangi metod va usullarni dars jarayonida qo'llash, bolalarning sifatli bilim olishiga yordam berishga xizmat qiladi.

Jamiyatimizda o'qituvchi - ustozlarning obro'sini oshirish, ularning mehnatlarini munosib baholash, hurmatli kasb egalari sifatida tan olish, ularni munosib rag'batlantirish, ta'lim tizimini yangi bosqichga olib chiqish maqsadida, 2020-yilning 6-noyabr kuni "O'zbekistonning yangi rivojlanish davrida ta'lim-tarbiya va ilm sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6108-sonli Prezident Farmoni qabul qilindi va u chin ma'noda mamlakatimizning pedagog martabasini ko'tarish va ta'lim-tarbiya tizimini rivojlantirish bo'yicha ishlarning amaliy ifodasi bo'ldi [1].

Prezidentimiz o'z bayonotida „Maktabda o'qitish metodikasi o'zgarmasa, ta'lim sifati ham, mazmuni ham o'zgarmaydi,-deb aytib o'tgan edi [2].

Bugungi kungacha o'qituvchilar ta'lim tizimida bir qancha usullarni qo'llab kelishmoqda. To'g'ri, biz qo'llab kelgan usullar yoshlarimizda o'z natijasini yomon ko'rsatgani yo'q. Binobarin, ilg'or mamlakatlar qatoridan o'rin olish uchun bu metod usullar yetarli emas. Hozirgi texnologiya davrida bolalarning ongi, o'ylashi, fikr yuritishi ancha yuqori darajada rivojlanib kelmoqda.

Zamonaviy dars berish metodlaridan asosiysi interaktiv metodlar bo'lib, o'qituvchi bilan o'quvchi birgalikda harakat etadi, o'quvchi mustaqil fikrlay olishga yo'naltiriladi. Ana shunday metodlardan biri scaffolding metodi bo'lib hisoblanadi. Scaffolding bu – bilim berish jarayonida ishtirokchilar orasidagi o'zaro ishonishga asoslangan hamkorlik bo'lib, o'quvchining vazifalarni o'qituvchining yordamida bajarishi bo'lib hisoblanadi. Scaffolding metodining ahamiyatli tarafi shunda, o'quvchi berilgan bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirib olgandan keyin, bu yordam asta-sekinlik bilan olib tashlanadi va o'quvchi mustaqil fikrlay olish qobiliyatiga ega bo'ladi.

“Scaffolding” nazariyasi birinchi marta 1950-yillarning oxirida kognitiv-psixolog Jerom Bruner tomonidan kiritilgan. “Scaffolding” so'zi ingliz tilidan olingan bo'lib, qurilishlarda devor yoniga yog'och yoki metalldan qavat-qavat qilib ishlangan “narvon”, “iskala” degan ma'noni anglatadi. Gibbons (2002-yil)ning ta'kidlashicha, “iskala” binoni qurish yoki ta'mirlash vaqtida o'rnatilayotgan vaqtinchalik inshootdir. Bruner (2002) ham Wud Gibbonsning fikrlarini qo'llab quvvatlagan holda, “iskala” tom ma'noda odatda bino atrofida joylashtirilgan har qanday narsa uchun ishlatiladigan atamadir deb ta'kidlaydi. Binoni qurishda vaqtinchalik inshoot sifatida

foydalaniladi. Boshqacha qilib aytganda, bino o‘zini qo‘llab-quvvatlashga qodir bo‘lishi bilanoq, iskala olib tashlanadi. Iskala vaqtinchalik, ammo binoning muvaffaqiyatli qurilishi uchun zarurdir [3].

Olimlar scaffolding texnologiyasining besh asosiy xossalarini aniqladi: harakatlarning niyatlilik, harakatlarning maqsadga muvofiq, harakatlar tuzilishi, vazifalarni bajarish jarayonidagi hamkorlik, naturalizatsiya (o‘rganish) harakatlar [4].

Scaffolding har xil texnikalardan foydalanishni qamrab oladi :

1. Katta ishni kichikroqlarga bo‘lish;
2. “Baland ovozda fikrlash” taktikasini qo‘llash, ya’ni talabalar tomonidan aytilishi yoki ovoz berish topshiriq bajarilgandan keyin uning ustida o‘ylash jarayoni;
3. O‘quvchilarning guruhdagi birgalikdagi hamkorligi va guruh a’zolari o‘rtasidagi dialog;
4. O‘qituvchining maqsadli «belgilari» (savollar yoki visual belgilar) [4].

1983 yilda Artur Applebi va Judit Lenger bu tamoyillarni besh scaffolding kriteriyalari bilan quyidagicha ko‘rsatadi :

1. Maqsadlilik: vazifa aniq maqsadni egallashi kerak, unga muvofiq talabning harakatlari yo‘naltiriladi.
2. Tegishlilik: vazifa mustaqil yechish uchun yetarlicha qiyin bo‘lishi kerak, biroq o‘qituvchining yordami bilan talabning harakatlariga bo‘ysunishi kerak.
3. Strukturaviy: vazifa shunday tuzilishi kerak, o‘quvchi fikrlarining tabiiy oqimiga yordam beradi, uni to‘g‘ri yechimga yo‘naltiradi.
4. Hamkorlik: Talaba o‘qituvchini baholovchi nazoratchi sifatida emas, balki hamkorlik etuvchi sifatida qabul qilishi zarur.
5. Internalizatsiya: bilim va ko‘nikmalar talaba tomonidan o‘zlashtirilganidan keyin, tashqari “rekvizitlar” oz-ozdan olib tashlanishi kerak [5].

1975-yilda Brunerning hamkasbi Devid Vud Devid Middlton bilan hamkorlikda iskala qurishga o‘xshash jarayonni tasvirlaydigan qog‘ozni nashr etdi, Ushbu tadqiqotda onalar o‘z farzandlariga bloklarni qanday yig‘ishni o‘rgatishadi. Onalari bilan tandem qurgan va ulardan maslahat olgan bolalar yolg‘iz qurganlarga qaraganda ancha murakkab tuzilmalarga ega bo‘lishdi. Eng muvaffaqiyatli bo‘lganlar, onalari bolaning vazifani qanchalik yaxshi bajarganiga qarab qo‘llab-quvvatlash strategiyasini o‘zgartirgan bolalar edi. Ish osonlashganda, yordam minimal bo‘lib qoldi. Bolalar qiyinchiliklarga duch kelganda, onalarga aniqroq ko‘rsatmalar berdi yoki vazifani qanday bajarish kerakligi ko‘rsatildi [6].

Shunday qilib, scaffolding texnologiyasi faqat o‘quvchilarga emas, ba’lki o‘qituvchilarga ham yordam berishi mumkin. Bu metodika o‘quvchilar

bilimini nazorat qilishga asoslanadi, ya'ni o'qituvchi o'quvchilarning muvaffaqiyatli bo'lishini va o'qish jarayonidagi maxsus bir o'zgarishlarga vaqtida javob berishi mumkin.

Darslarda o'qish materiallari o'quvchilarga qiyin bo'lmasligi uchun ularni bo'laklarga bo'lib o'qitish kerak bo'ladi. Masalan, agar siz o'qishni o'rgatish uchun yordamchi so'zlardan foydalansangiz, dastlab lug'aviy so'zlar haqida gaplashgandan keyin hikoyada nima bo'layotganligini tahlil qilasiz. Kalit so'zlar o'quvchilarga yangi narsani o'zlashtirishga yordam beradi.

Scaffolding metodini boshlang'ich sinfning hamma sinflarida qo'llasak bo'ladi. Sababi, boshlang'ich sinf o'quvchilari hali yangi narsani o'rganishga qiynaladi va bunda o'qituvchining o'rni beqiyosdir. Ayniqsa, 1-sinf o'quvchilari o'qish, yozishga qiynalishadi va shuning uchun o'qituvchi ularga ko'p yordam beradi. 2-sinfda ham yil boshida o'qituvchi yordam beradi, keyin o'zi mustaqil yozib, o'qiy boshlaydi. 3-4-sinf bo'lganlarida bu yordam kamayib bora beradi. Chunki endi ularga qo'lidan ushlab yozdirishni, bo'lib-bo'lib o'qitishni hojati yo'q, faqatgina yangi mavzu bo'yicha tushuncha berish va ko'rsatish kifoya.

Boshlang'ich sinflarning ona tili darslarida scaffolding metodini qo'llanish usullarini quyidagicha keltirib o'tamiz.

Masalan, 1-sinf Ona tili darsligida "Juwán hám jínishke dawıslı sesler" mavzusida mashqlar berilgan. Bu mashqlar 19-sahifadan 22-sahifalarni o'z ichiga oladi.

2-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına tiyisli sózlerdi qoyıp, gáplerdi kóshiriń.

... ádepli oqıwshı. Ol berilgen tapsırmanı ..., sabaqtan qalmaydı. Barlıq sabaǵınan ... oqıydı. Úkesin jubatadı, tawıqqa ... saladı. Buzawǵa ... beredi.

Kerekli sózler: dán, Amangúl, jaqsı, orınlaydı, suw [7, 20].

3-shınıǵıw. Sózlerdi kóshirip, jínishke dawıslı seslerdiń astın sızıń.

Qoyan, qoy, qozı, túye, pıshıq, úyrek, buzaw, ılaq, sıyır, eshki, kúshik, gójek, tayınshaq [7, 20-21].

7-shınıǵıw. Tómendegi sózlerdegi a háribiniń ornına á háribin, o háribiniń ornına ó háribin qoyıp, kóshirip jazıń.

San-s...n, soz-s...z, tol-t...l.

Bol-b...l, ot-...t, tor-t...r.

Úlgi: san-sán, ot-ót[7, 22].

1-sinf o'quvchilari yozishni va o'qishni to'liq o'zlashtira olmaganligi sababli, o'qituvchi o'quvchilarga mashqlarni yozishiga yordam beradi. 2- mashqda berilgan kerakli so'zlar orqali scaffolding metodi qo'llanilgan bo'lsa, 3-mashqda o'qituvchining o'zi o'quvchilarga yordamni taklif etadi. Ya'ni o'quvchilarga berilgan topshiriqning unli tovushlarni yozib ko'rsatadi.

2-sinf ona tili darsligida "Zattıń is-harakatin bildiretuǵın sózler" mavzusida 84-sahifadan boshlab, 89-sahifagacha mashqlar berilgan.

176 - shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına kerekli sózlerdi qoyıp kóshiriń.

Kún jarqıradı. Samal Suw Qońıraw Búlbúl Jawın
Tasbaqa Úyrek

Kerekli sózler: aǵadı, sayraydı, esedi, shınıǵırlaydı, tırbańlaydı, jawadı, júzedi[8, 85].

177- shınıǵıw. Berilgen sózler járdeminde birneshe gápler qurap aytıp berin[8].

Oradı, aydaydı, aytadı, suwǵaradı, teredi, ushadı, sekiredi, ońlaydı, boyaydı, tigedi, sıbaydı.

Úlgi: Tal ósedi [8,].

2-sinf o‘quvchilari bu mashqlarni bajarishda o‘qituvchining yordamiga tayangan holda, mavzularni o‘zlashtirib boradilar. O‘qituvchi qandaydir bir yordamni taklif qilganidan keyin, o‘quvchilar asta - sekinlik bilan vazifalarni mustaqil yoza boshlaydi.

3 - sinf ona tili darslarida “Sóz túrlewshi qosımtalar” mavzusi berilgan. Bu mavzudagi mashqlarni ko‘rib chiqamiz.

101 - shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına tiyisli qosımtalardı qoyıp, kóshirip jazıń.

Men... ana... mektep... muǵallım bolıp isleydi. Bos waqıtlarda ol bizler... qızıqlı kitap... oqıp beredi. Áke... mektep... esapshı. Úke... oqıwshı.

Kerekli qosımtalar: -in, -m, -te, -ı, -ge, -lar[9,42].

104-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına tiyisli qosımtalardı qoyıp, kóshirip jazıń. Qosımtalardıń xızmetin túsindirin.

Shaxsanem men... eń jaqın dostım. Biz... bir klas... oqıymız. Úyler... de jaqın. Onıń ana... shıpa... . Awıl... emlew...da isleydi [9].

104 - mashqda kerakli qo‘shimchalar berilmaganligi sababli, o‘quvchilarga o‘qituvchining o‘zi namuna ko‘rsatib yozib beradi. 3- sinf o‘quvchilarida mashqlarni mustaqil ishlashga ko‘nikmalar shakllanib boradi.

4 - sinf ona tili darsligida “Ataw sepligi” mavzusiga 73-sahifadan boshlab, 74-sahifagacha mashqlar berilgan. Ulardan bir nechtasini ko‘rib chiqamiz.

155 - shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına ataw sepliginde turǵan atlıq sózlerdin tiyislin qoyıp, kóshirip jazıń.

1... - densawlıqtıń saqshıları. 2 ... - o‘quvchilardıń tereń bilim alıwdaǵı eń jaqın dostı, aqılǵoyı va járdemshisi. 3. ... jumısqa ketti. 4. ... sabaqqa kirdi. 5. Kóshe boyında ósip turǵan ... hawanı tazartadı, dem alıwdı jaqsılaydı.

Kerekli sózler: kitap, muǵallım, terekler, aǵam, shıpakerler [10, 73-74].

157-shınıǵıw. Kóshirip jazıp, ataw sepliginde turǵan sózlerdin astın sızın.

1.Oqıwshı barlıq jerde tártipli bolıp júriwi tiyis. 2. Mekteptin dógeresine hár túrli güller egilgen. 3. Tazagúl taxtaǵa shıqtı. 4. Mektep – bilim orayı.

Úlgi: Qalın qar jawdı. (qar-ne?)[10].

4 - sinf o‘quvchilari mashqlarni o‘zlari mustaqil bajara oladilar. O‘qituvchi faqat yangi mavzularni o‘tgan vaqtlarida ularga yordam beradi. O‘quvchilar

yangi narsani o‘zlashtirib olgandan keyin, o‘qituvchi tomonidan berilgan yordam kamayib yoki butkul yo‘qolib boradi.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlab o‘tish joyizki, o‘qituvchilar sinfdagi barcha o‘quvchilarning mavzuni birdek o‘rganishi, yangi mavzularni to‘g‘ri tushungan holda eslab qolishi uchun turli metodlardan foydalanishadi, yuqoridagi misol, fikrlardan kelib chiqqan holda aytishimiz mumkinki boshlang‘ich sinf ona tili darslarida scaffolding metodini yanada ko‘proq qo‘llasak samarali natijalarga erishamiz.

ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yilning 6-noyabrdagi “O‘zbekistonning yangi rivojlanish davrida ta’lim-tarbiya va ilm sohalarini rivojlantirish choralari haqida”gi PF 6108-sonli Farmoni <https://lex.uz/docs/508599>

2. Prezidentimizning 2020-yil 30-oktabrdagi Mamlakatimizda ta’lim-tarbiya tizimini shakllantirish, ilm-fan sohasi rivojini tezlashtirish masalalari muhokamasi bo‘yicha bo‘lib o‘tgan videoselektor yig‘ilishi <https://yuz.uz/uz/news/talim-tarbiya-tizimi-taraqqiyotning-yangi-bosqichi-muhokama-qilindi>

3. P. Gibbons, “Scaffolding language, scaffolding learning, 2015.

4. Hammond, J. / Gibbons, P., 2005 Putting scaffolding to work: The contribution of scaffolding in articulating ESL education. Prospect Vol. 20, No. 1 April 2005, 6-30.

5. Скаффолдинг в учебном процессе. <https://nitforyou.com/scaffolding/>

6. Скаффолдинг: что такое теория строительных лесов и как применять ее в обучении. <https://skillbox.ru/media/education/scaffolding-teoriya-stroitelnykh-lesov/>.

7. B. Qutlimuratov, G. Qutlimuratova “Ana tili” 1-klass ushın sabaqlıq. Nókis “Bilim” 2019

8. B. Qutlimuratov, Q. Xojamuratova, G. Qutlimuratova “Ana tili” 2-klass ushın sabaqlıq. Nókis Qaraqalpaqstan 2018.

9. E. Dáwenov, J. Usanova, X. Abdijabbarova “Ana tili” 3-klass ushın sabaqlıq. Nókis Qaraqalpaqstan 2019.

10. E. Dáwenov, M. Qudaybergenov, J. Usanova “Ana til” 4-klass ushın sabaqlıq. Nókis Qaraqalpaqstan 2017.